

si je avtorska skupina postavila cilj, da na razstavi pokaže raznovrstnost kositrnih figur, ki v nasprotju s splošno uveljavljenim prepričanjem nimajo le vojaškega značaja.

Ker so bile kositrne figurice najprej priljubljena igrača meščanskih in plemiških otrok, pozneje pa so postale zbirateljski predmet, razstava Svet na dlani obiskovalce popelje tako v svet otroških igrač kakor tudi v svet zbirateljstva. Figurice v funkciji igrač omogočajo oblikovanje kmetije, cirkusa, gledališke predstave ali hišnega oltarčka. Z njimi lahko igramo šah ter druge družabne igre. V 18. in 19. stoletju so bile fantom zanimive predvsem figure vojakov, na začetku 20. stoletja pa so te pritegnile pozornost odraslih zbirateljev, med katerimi so mnogi opravljali vojaško službo. Delavnice, kjer so zbiratelji naročali figurice, so se zelo prilagajale njihovim željam in okusu. Tako figurice na razstavi ponazarjajo različne zgodovinske dogodke in osebnosti. Njihova sporočilna vrednost je zelo velika, saj natančno dokumentirajo tudi oblačilni videz različnih družbenih slojev v preteklih obdobjih.

Na razstavi so predstavljena podjetja, ki so figure izdelala, prodajni katalogi, embalaža in osnovni pripomočki za izdelavo in poslikavo figur. Razstava je namenjena otrokom, družinam, ljubiteljem igrač, zbiralcem in vsem, ki jih zanima vojaška zgodovina. Čeprav je razstava oblikovno prilagojena otrokom, je kljub temu zanimiva za odrasle obiskovalce. Ker je poudarek na vizualnem doživetju, so besedila zgoščena in kratka.

S pisanostjo in z raznolikostjo prikazov razstava spodbuja domišljjski svet. Predvsem pa je neke vrste svet v malem, saj se lahko z malo domišljije s pomočjo kositrnih figur sprehodimo po različnih kontinentih. Središče tega domišljjskega sveta je

v tem letu Maribor, evropska prestolnica kulture. Na razstavi ga ponazarjajo štiri velike makete, ki s pomočjo figuric rekonstruirajo štiri različna zgodovinska obdobja s širšega območja mesta ob Dravi.

Za najmlajše obiskovalce je na razstavi urejen poseben pedagoški kotiček, kjer se lahko aktivno vključijo in igrajo s posebej pripravljenimi nekoliko večjimi lesenimi figurami. Prisluhnejo lahko zgodbi o pogumnem čevljarčku in jo s figurami tudi praktično prikažejo.

Ob posebnih terminih si bo mogoče ogledati tudi postopek ulivanja kositrnih figur. Za vse vedoželjne, ki si želijo poglobiti znanje o kositrnih in svinčenih figurah, je muzej izdal publikacijo z istoimenskim naslovom *Svet na dlani* s strokovnimi prispevki avtorjev razstave.

Z razstavo, ki bo na ogled vse do marca 2013, želimo opozoriti na drobno kulturno dediščino z veliko sporočilno vrednostjo. Zbirka Pokrajinskega muzeja Maribor po obsegu in raznolikosti gradiva ni edinstvena le v slovenskem prostoru, pripada ji tudi pomembno mesto med tovrstnimi evropskimi zbirkami. Njena celostna obdelava in predstavitev na občasni razstavi sta zagotovo prispevali k njeni še večji prepoznavnosti.

Literatura

BEVC-VARL, Valentina: Zbirke kositrnih figur v evropskih muzejih. V: *Svet na dlani* (Muzejski listi; 38). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2011, 15–18.

PUNGARTNIK, Tadej in Franz Rieder: Zbirka kositrnih in svinčenih figur Pokrajinskega muzeja Maribor. V: *Svet na dlani* (Muzejski listi; 38). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2011, 11–14.

SLAMNIKARSKI MUZEJ DOMŽALE

Domžale so zrasle na slamnikih. To dejstvo je še danes vidno v prostoru, saj so bile v začetku 20. stoletja v ožjem mestnem središču poleg manjših domačih tovarn in delavnic, ki so se po zunanem videzu lahko skrile med kmečke objekte, štiri velike tovarne slamnikov. Dva od večjih objektov še danes stojita (poslopja tovarne Univerzale in občinska stavba), na mestu ene od tovarn je veliko parkirišče, na mestu druge pa stanovanjsko-poslovni objekti. Velik dimnik sredi parkirišča daje slutiti, da pred gradnjo površina ni bila nepozidana. Vidno je v imenu kraja, ki je v sebi združilo štiri nekdanje vasi (Spodnje in Zgornje Domžale, Študo ter Stob), ter v spominu ljudi, ki so kot otroci še živeli slamnikarsko ero ali so o njej le poslušali. Da bi bilo treba zgodovino slamnikarstva – pletenja kit iz pšenične slame in šivanja slamnatih pokrival, ki na domžalskem korenini od začetka 18. stoletja, opredmetiti z razstavo, so strokovnjaki, ki so se s tem območjem ukvarjali, poudarjali že od petdesetih let 20. stoletja, ko je slamnikarstvo dobilo mesto na razstavah domače obrti na Gorenjskem. Leta 1973 je prva stalna razstava nastala v okviru Muzeja Kamnik. Najprej je domovala v Gradu Krumperk, nato pa po spletu okoliščin v Jamarskem domu na Gorjuši.

Izkazalo se je, da je treba razstavo posodobiti in pripeljati v mesto, kjer bo dostopna širšemu krogu obiskovalcev. Nalogo je prevzel Kulturni dom Franca Bernika Domžale, ki se je povezal z Gorenjskim muzejem. Ta ima dolgoletno prakso s študijskimi krožki – od leta 1994 so jih izvedli 23. Kustosinji Tatjana Dolžan Eržen in Helena Rant sta predlagali ustanovitev študijskega krožka s ciljem priprave stalne slamnikarske muzejske zbirke. Študijski krožek je oblika učenja v skupini odraslih s ciljem narediti nekaj za skupnost in zase. Ali drugače: je oblika vzajemnega iskanja, izpopolnjevanja in izmenjave znanj, veščin in vrednot. Odlikujejo ga dostopnost, pestrost, svoboda učenja, ustvarjalnost, medsebojno povezovanje na različnih ravneh, skupinske oblike izobraževanja in zadovoljstvo prostovoljnega dela. Člani krožka skupaj z mentorjem prevzemajo odgovornost za rezultate svojega učenja in dela. Študijski krožki potekajo po vsej Sloveniji pod okriljem Andragoškega centra Slovenije, na leto jih je aktivnih okoli 200, mnogi med njimi imajo etnološke vsebine. Študijski krožek slamnikarstva je bil ustanovljen pozimi 2011 in je združeval pisano skupino ljudi, ki so s slamnikarstvom poklicno, ljubiteljsko, institucionalno, družinsko ali kakorkoli drugače

* Saša Roškar, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., konservatorica, ZVKDS, OE Kranj, 4000 Kranj, Tomšičeva 7, E-naslov: sasa.roskar@zvkd.si

Študijski krožek slamnikarstva – šivanje inventarnih števil na slamnike.
Foto: Helena Rant, Domžale, 14. 3. 2012

Jožica Košak šiva slamnike na muzejski poletni noči.
Foto: Helena Rant, Domžale, 16. 6. 2012

povezani. Najprej so se člani študijskega krožka intenzivno učili tako o slamnikarski zgodovini, o možnostih, ki jih takšno učenje prinaša, kot tudi spoznavali rezultate dela študijskih krožkov drugje po Sloveniji. Nato je sledila faza intenzivnega in zelo poglobljenega dela. Krožek se je razdelil na skupine, odgovorne za posamezne dele razstave (npr. popis predmetov, oblikovanje zasnove razstave, besedil in slikovnega gradiva, andragoški in pedagoški program, promocijo dela in dosežkov ...).

Vmesni rezultat je bila razstava Slamnikarstvo – naš dolg do prihodnosti, 250 let slamnikarstva na Domžalskem, ki jo je študijski krožek kot promocijo svojega dela in predpripravo na stalno razstavo pripravil v okviru Dnevov evropske kulturne dediščine 2011 v Knjižnici Domžale.

Ogrodje stalne razstave so predmeti Muzeja Kamnik, ki so bili del že omenjene stalne razstave na Krumperku. Dobršen del nove zbirke sestavljajo predmeti iz zbirke zasebnega zbiralca Matjaža Brojana, ki jih je odkupila Občina Domžale, k celovitosti predstavitve pa so pomembno prispevali tudi podarjeni in sposojeni predmeti zasebnikov, ki so se odzvali vabilom k sodelovanju.

Med pripravo stalne razstave so bili popisani vsi predmeti in vzpostavljen evidenčni sistem pridobljenih predmetov, zbrani so bili viri in časopisno gradivo, organizirana je bila delavnica spoznavanja slamnikov, na katero so bile povabljene slamnikarske šivalke, komercialistka, potomke slamnikarjev in klobučar, ki še danes izdeluje tudi slamnike. Opravljeni so bili pogovori s pričevalci, intervjuji so bili avdio in video dokumentirani.

Slamnikarski muzej nosi provokativno ime – kot muzej namreč ni vpisan v razvid muzejev, ker v tem trenutku za to ne izpolnjuje zakonsko predpisanih pogojev. Ime nakazuje izraženo potrebo po »pravem« muzeju, in predpostavlja, da v bližnji prihodnosti zbirka to tudi postane. Prostor je dobil v Godbenem domu, kjer je bila prej knjižarna z razstavnim prostorom. V nadstropju stoji stalna razstava, v pritličju pa je prostor za občasne razstave, depo in muzejsko trgovino, ki je v fazi priprave, ter za občasna predavanja in druženja. V pritličju stojita tudi dve veliki železni stiskalnici, ki zaradi svoje teže ne moreta stati v nadstropju.

Stalna razstava je zasnovana kronološko, a s pojasnilom, da se v slamnikarstvu določene faze – npr. odbiranje žitnih klasov, sušenje, beljenje in razvrščanje ter pozneje pletenje kit – od za-

četkov slamnikarstva do njegovega zatona skoraj niso spreminjale. Izluščenih je deset vsebinskih sklopov, ki jim je mogoče krožno slediti, na obeh dvignjenih delih razstave pa sta postavljena poudarka – na eni strani rekonstrukcija domače slamnikarske delavnice, pred njo pa zbirka kit ter na drugi strani zbirka slamnikov. Besedilo razstave teče na dveh vsebinskih ravneh. Tem se pridružujejo še ilustrirani, otrokom namenjeni poudarki, ki zaokrožajo in povzemajo posamezni vsebinski sklop. K sodobnim tehnologijam usmerjenim obiskovalcem so namenjeni trije vsebinsko ločeni ekrani – eden je namenjen predstavitvi do sedaj posnetega avdiovizualnega gradiva – v prihodnje pa bodo na njem prikazovali tehnologijo izdelave slamnika, na drugem je register delavnic in tovarn, na tretjem pa slamnikarske življenjske zgodbe.

Zgodba o slamnikih torej teče od ustnih virov, ki pripovedujejo, da je znanje o pletenju slamnikov v Ihan prinesel vojak, ki je služil v okolici Firenc. Sled je verjetno točna, saj je območje okoli Firenc zibelka evropskega slamnikarstva. V 18. stoletju sta bila pletenje kit iz pšenične slame in ročno šivanje slamnikov hišna obrt, ki je prerasla domače potrebe. Izdelke so prodajali po sejnih, odkupovali pa so jih blejski, koroški in pozneje tudi tirolski krošnjari. Predvsem slednji so zaslužni, da so sredi 19. stoletja, zaradi spleta ekonomskih in političnih okoliščin, tirolske družine v Domžalah začele ustanavljati svoje tovarne in podružnice podjetij, ki so jih že prej ustanovile v Benečiji in Avstriji.

Na razstavi je opisano izdelovanje slamnikov od priprave žita do pletenja slamnatih kit in ročnega šivanja slamnikov, kar dopolnjujejo tudi razstavljeni predmeti, potrebni za opisana opravila. Nato sledi sklop, ki predstavlja prihod in razvoj industrije, življenje s tovarno in zlato dobo slamnikarske industrije, ki je trajala nekje do prve svetovne vojne. Domžalska slamnikarska zgodovina se pravzaprav bere podobno, kot zgodovina vseh slamnikarskih centrov v Evropi. Bila je sočasna, tako po tehnologiji kot po modi in prinesenih družbenih spremembah. Med njimi smo spremembe v prostoru že omenili, pomembna pa je tudi vključitev predvsem kmečkega proletariata ter tudi kmečkih deklet v industrijsko proizvodnjo. Slednje je bilo, kljub pregovorno slabemu plačilu, dobrodošlo, in je pomenilo osebni dvig na družbeni lestvici ter dobro popotnico v življenje.